

R.V. Kolosov

CONCEPTUAL BASES OF PART DEFINITION IN THE STATUTORY CAPITAL OF CORPORATE ENTERPRISE

The concept of part in statutory capital of corporate enterprise by legislation of Ukraine is investigated in this article and its concept, content and basic various approaches, its understanding are considered. It was also analyzed the origin and development of this notion and it was made attempt to define the legal nature. It was found that the notion of "part in statutory capital" is considered in four aspects; as a complex of rights and obligations; as a certain type of property; as a special object of civil rights or as a special property right. Each of these approaches was analyzed in details, it was defined pros and cons, advantages and disadvantages. At the end of the article the conclusions were made regarding the legal nature of a part in statute capital of corporate enterprise and it was demonstrated that the fact of contribution of part in statutory capital is a basic for origin property and non-property rights. As a rule, these rights depend on the amount of the contribution of the participant of the corporate enterprise.

Keywords; *share, statutory capital, corporate enterprise, participant, property, property and non-property rights.*

Стаття надійшла до редакції 20.10.2018 р.

УДК 340.11

Є. М. Черних, В. Д. Дресвяннікова

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ АКСІОЛОГІЇ ПРАВА

В статті підіймаються питання, що стосуються аксіології, яка є одним із розділів філософського вчення, головним предметом якого є цінність в усіх своїх ракурсах і аспектах. Разом із онтологією, гносеологією та філософською антропологією вона становить серцевину філософського знання взагалі. Її специфічним відгалуженням є правова аксіологія. Визначено, що останнім часом у вітчизняній науці спостерігається помітний інтерес щодо дослідження сутності поняття права в ціннісній методологічній перспективі. Зазначається, що це є позитивним явищем, з огляду на необхідність відходу від моністичної методології радянського правознавства.

Ключові слова: *аксіологія, правосвідомість, методологія права.*

Постановка проблеми. Як відомо, аксіологія є одним із розділів філософського вчення, головним предметом якого є цінність в усіх своїх ракурсах і аспектах. Разом із онтологією, гносеологією та філософською антропологією вона становить серцевину філософського знання взагалі. Її специфічним відгалуженням є правова аксіологія. Останнім часом у вітчизняній науці спостерігається помітний інтерес щодо дослідження сутності поняття права в ціннісній методологічній перспективі. Безперечно це є позитивним явищем, з огляду на необхідність відходу від моністичної методології радянського правознавства.

Актуальність обраної тематики пояснюється безперервним поступом юридичної науки у пізнанні свого предмета, а разом із ним і його ціннісного розуміння. Слід наголосити, що використання у чинному національному законодавстві таких термінів,

як «найвища соціальна цінність» (ст. 3 Конституції України), «об'єкти, що становлять культурну цінність» (ст. 54 Конституції України), «національні інтереси» (ст. 18 Конституції України) тощо, посилює актуальність аксіології права [1].

Окремими проблемами правової аксіології, на які спрямований наш інтерес, є, зокрема, питання онтологічного статусу цінностей в правовій царині – природи, способу буття, а також вибору методологічного інструментарію їх пізнання. Проте, складність предмету та обмежений формат його висвітлення не залишають надії розв'язати ці проблемні моменти, а передбачають доволі скромну мету – їх уточнення та конкретизацію та критичний аналіз сучасних наукових поглядів, в яких вони відбиваються.

До питання про цінність права зверталось багато видатних зарубіжних та вітчизняних учених-правознавців, філософів та соціологів, серед яких необхідно назвати представників дореволюційної школи права – М.М. Алексєєва, П.І. Новгородцева, В.С. Соловйова тощо; представників радянського періоду – С.С. Алексєєва, Д.А. Керімова, В.С. Нерсисянца, В.В. Копейчикова, В.М. Кудрявцева, О.А. Лукашову тощо; сучасних авторів – Д.О. Леонтьєва, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, О.О. Бандуру, К.В. Горобця та інших; представників зарубіжних наукових шкіл – Г. Кельзена, Г. Радбруха, Р. Циппеліуса та інших. Одним із останніх монографічних досліджень вітчизняних учених є робота К.В. Горобця «Аксиосфера права: философский и юридический дискурс» [2].

Виклад основного матеріалу. Мабуть, з того моменту, коли людський розум усвідомив право в його власній визначеності, воно вже сприймалося як певна самоочевидна цінність. Таке розуміння природне, оскільки вже у первісному моменті право, що протиставляється не праву, визначає себе як позитивна цінність. На ранніх етапах правового становлення аксіологічне значення права пізнавалося на поверхневому рівні, перш за все через його практичну корисність. Проте разом із розширенням знань розуміння цінності права змінювалося [3, с. 89].

Аналіз філософської літератури дозволяє зробити висновок, що розуміння цінності є складною теоретичною проблемою, онтологічні питання якої залишаються відкритими. Річ у тому, що зовні цінності проявляються передусім через властивості об'єкта або явища, тому здається, що вони мають об'єктивну до людини природу. Насправді, цінність явища або ж предмету завжди є співвідношенням об'єкта до суб'єкта, що має свідомість, і в цьому плані цінність має яскравий суб'єктивний характер. В такому підході цінність існує та розкривається опосередковано через суб'єкта, отож виявляється, що жодна цінність, окрім абсолютної, не є самодостатньою. Більш того, об'єкт набуває своєї значущості та обґрунтування через інші цінності, що в свою чергу служать критерієм оцінки [3, с. 90]. До того ж, треба враховувати специфіку правової реальності, яка на відміну від реальності фактичної, характеризується передусім нормативністю, що переводить питання аксіології в площину опозиції Должного (належного) та Сущого (фактичного), або в іншій термінології – індивідуального чи понадіндивідуального, або ж об'єктивного чи суб'єктивного. До речі, у філософському сенсі під цінністю розуміють термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного [4, с. 708].

Не випадково один із найвизначніших дослідників цінностей Імануїл Кант вважав базові етичні, а отже й правові цінності, зважаючи на їх нормативну природу, суто суб'єктивними апіорними явищами тобто такими, що є природною властивістю людського інтелекту, способу пізнання та освоєння людьми світу та самих себе [5]. Сама по собі цінність не є явищем безвідносним до людини. Дуже поширена точка зору, що цінності пов'язані з індивідом, є чимось значущими для нього і виникають

тільки завдяки людині та не існують поза нею. Тобто цінності є також продуктом людської свідомості, найважливішими елементами внутрішньої структури особистості [6, с. 171- 172].

Близько до такого погляду стоїть й сучасне розуміння етичних та правових цінностей на кшталт справедливості як прояву біологічної програми людини та навіть вищих приматів, що зустрічається в таких концепціях як біхевіоризм та в подібних наукових течіях. Виразним проявом суб'єктивізму в сприйнятті права та його цінностей є психологічні наукові напрямки, передусім психологічна теорія Л. Петражицького, у вимірі якої ціннісні прояви взагалі зводяться до правових почуттів або емоцій людей.

Зрозуміло, що наші уявлення про цінності ґрунтуються на певних методологічних підвалинах. Цікаву палітру методологічних підходів описує відомий сучасний теоретик Р. Циппеліус. Він зазначає, що застосування емпіричного підходу до розв'язання проблеми аксіології права дозволяє говорити про те, що оцінка є лише суб'єктивним судженням. Так, площина змістовних висловлювань звужується до оцінки стану речей: судження, яке не є виведеним з безпосереднього чуттєвого досвіду, може мати своїм витокком розум, бути невід'ємним від його досвіду. Тобто з'являється можливість обирати між двома альтернативами, а саме між прагненням пояснити питання цінності на підставі чуттєвого досвіду, або шукати це пояснення в царині діяльності розуму. Як зазначає Р. Циппеліус, таке бачення проблеми унеможливує перешкоди на шляху до неупередженого сприйняття ціннісного досвіду. Нетактовність і непоміркваність поведінки не можна побачити чи помацати, тобто отримати шляхом чуттєвого досвіду, як і не можна стверджувати, що їх витокком є лише раціональне знання, вони обов'язково повинні бути опосередковані ціннісним досвідом: про те, що є нетактовним, людина може дізнатися лише з конкретної ситуації [7, с. 133].

Застосування культурно-історичного підходу, до якого концептуально тяжіє соціологічний напрямок правової науки, також не дає вичерпного пояснення своєрідності цінності права. Зазначений підхід доводить, що індивідуальне сприйняття цінностей є наслідком культурних уявлень, які передаються від генерації до генерації. Проте емпіричне знання не вичерпується твердженням про те, що у певному суспільстві переважають певні цінності. Така поверхнева точка зору може задовольнити хіба що соціологію, яка фіксує фактичну даність етичних переконань [7, с.138]. Тут доречно згадати полеміку між яскравими представниками двох методологічно протилежних таборів, нормативістом Г. Кельзенем, погляди якого визначав принцип чіткого розмежування царин Должного та Суцього, та О. Ерліхом, який розвивав соціологічну школу права та вважав, що правовим є той фактичний порядок, що склався, і, який суспільство сприймає як зобов'язуючий. На що Г. Кельзен слушно зауважував, що із того, що в суспільстві щось фактично відбувається, логічно не витікає, що це повинно відбуватися [8, с. 595-650].

Не є спасінням й філософський підхід у вирішенні проблеми цінностей. Він, акцентує увагу на тому, що розуміння етичних та правових цінностей не може відбуватися поза межами нашої моральної свідомості. Аксіологія права виявляється на різних рівнях. В аспекті ієрархії цінностей, перш за все необхідно бачити первинні засновки, які наближають право до ідеалу, в яких і можна побачити глибинну цінність права у його вищому значенні. Починаючи з античних часів, фундаментальні цінності права знаходили в явищах морального і релігійного порядку. Широку підтримку має думка, що спроби провести чітке розмежування між правом і мораллю методологічно помилкові та не діалектичні. Таким понятійним конструкціям права завжди бракуватиме гнучкості, тому що право ніколи повністю не вільне від морального і навіть релігійного коріння. Навіть у сучасному праві, яке важко запідозрити в

сакральному характері, десь на інтуїтивному рівні відчувається присутність релігійної ідеї, що виявляється в нормативному образі. А тому, не поглиблюючись в міркування, зазначимо, що цінність права обумовлена також моральними й релігійними засадами, в яких сильно відчувається апеляція до ідеї абсолютних цінностей. Проте, питання про існування абсолютних цінностей є вкрай складним: жодна із різноманітних шкіл так і не дала на нього переконливої відповіді, чи маємо ми визнати існування абсолютно об'єктивних цінностей, які потрібно сприймати як закон [9, с. 76].

Зауважимо, що методологічне значення для правової аксіології мають типи праворозуміння. В умовах плюралізму та конкуренції ідейних концепцій слід розрізнати передусім право в загальносоціальному, природному і позитивному значеннях. Так, цінність позитивного права, в рамках якого право та закон ототожнюються, полягає в його офіційній загальнообов'язковості, владній імперативності та гарантованості державою, а не в його загальнозначущості на правовій основі. Загальним для обох концепцій є момент похідної від людей природи права, його, так би мовити, штучний характер. Природно-правовий підхід навпаки передбачає об'єктивну до людей природу засновків права, й бачить в праві одночасно і певний ідеал і реальне явище тобто чинне право.

Тож, проблема онтології правових цінностей, як бачимо, не може бути вирішена в межах класичних філософських та правових концепцій відображення. Сучасні автори намагаються подолати методологічну кризу розробляючи некласичні підходи, зокрема, правові (С. Максимов, О. Стовба, А. Поляков, І. Честнов та інші), за межами принципового протиставлення належного та суцього, позитивізму та природного права. Вони обґрунтовують, що правовий сенс існує не «стало об'єктивно» — десь «у речах», і не «стало суб'єктивно» — «у голові» дослідника, а динамічно, конструюючись і відтворюючись шляхом осмислення реальності в ході соціальних практик [10, с. 224].

Ще один із аспектів проблематики правової аксіології, до якого ми звертаємось, полягає в дещо спрощеному розумінні самого філософського поняття цінності, а також у певній обмеженості у підходах розв'язання зазначеної проблеми. Річ у тому, що у сутності поняття «цінність» легко вбачається утилітарний сенс корисності, який спрощує цінність до засобу, таким чином, надаючи атрибутивний, похідний характер цінності від деякого предмету [3, с. 89-90]. Таке розуміння «цінностей» надає потребам та інтересам значення джерела предметних цінностей. Ця точка зору, яка є виявом філософії прагматизму, набула неабиякого поширення у вітчизняному правознавстві, й наполегливо розвивається у вигляді потребового підходу або методу П.М. Рабіновичем, який вважає такий підхід «неперевершеним, незамінним, можна сказати єдино можливим дослідницьким інструментом» [11, с. 52]. На думку вченого, право як соціальне явище визначається, головним чином, колективними та індивідуальними інтересами та потребами.

Але наважимося заперечити поважному професору в тому, що застосування потребового методу до визначення права принижує, на наш погляд, справжню цінність права. Підкорення права суспільним інтересам та потребам підпорядковує його сутність, походження та еволюцію виключно ідеї обслуговування цих інтересів і потреб, які стають в такому разі і причиною, і ціллю існування права, що, вважаємо, виявляє логічну суперечливість. У такому разі потреби і інтереси через людей породжують право і стають ціллю, яку право повинно обслуговувати. Такий погляд, до речі, поширений в сучасній літературі, наприклад, російський теоретик О. Бережнов пише, що «походження, логіка розвитку та зміст усієї правової дійсності є беззаперечним свідченням, що правові норми і системи права так чи інакше є результатом «слідкування» <...> за потребами суспільної практики» [12, с. 310]. На нашу

думку, такі думки є наслідком однобічно матеріалістичного розуміння соціальної еволюції, в якому базовою причиною розвитку людства вважаються об'єктивні матеріальні (передусім економічні) умови, потреби, інтереси суспільного життя. Дуже ярко цей напрямок розвинений в марксистській теорії (історичному матеріалізмі). В цій стратегії є одне важливе хибне місто – вона звертається до, так званої, відносної цінності, ігноруючи абсолютні цінності. За такого погляду, цінним щось (наприклад, право) стає тільки тому, що є корисним для іншої цінності – для суспільних та індивідуальних потреб, інтересів, які право обслуговує та задовольняє. Тобто такий метод не бачить в праві власну самодостатню цінність; цінність якого не потребує співвідносності з чимось більш цінним. На нашу думку, саме таке ставлення до права як відносної цінності є підґрунтям одного з найбільш стійкого упередження або, як вважав видатний теоретик І.О. Льїн, навіть забобони в ставленні до права. Він писав: «здається самі умови існування створення і існування права сприяють цій забобоні... Розум людини на диво легко й міцно звикає до того, що право «обумовлене» часом і місцем, *інтересом* (виділено нами – автори) ... Те, що «зараз» і «тут» - право, те «завтра» - уже не право; заборонене сьогодні – дозволене завтра і може бути наказано в обов'язок через місяць; організований *інтерес* (виділено нами – автори) стає силою і проголошує «справедливим» те, що завтра буде спростовано...» [13, с. 166-167]. Таке сприйняття права вчений називає сліпим, корисним, безсилим, тому що воно зводиться «до запасу непродуманих відомостей із галузі позитивного права і до вміння «користуватися» ними і не враховує вище мірило, з яким потрібно підходити до позитивного права, і яке відбивається дуже виразно, наприклад, в концепції природного права.

Висновки. Тож, на наш погляд, застосування потребового методу до визначення та пояснення праворозуміння і права, не відповідає їх справжній цінності. Ми вважаємо, що підкорення права суспільним інтересам та потребам ставить його сутність, його походження та еволюцію виключно в межі ідеї обслуговування цих інтересів і потреб, які стають в такому разі одночасно і причиною, і ціллю для існування права. Як різновид матеріалістичного усвідомлення світу потребовий підхід до права нехтує могутнім ідеалістичним напрямком філософської думки.

Правові цінності мають складну онтологічну природу. Вони не є ні цілком об'єктивними, ні цілком суб'єктивними явищами, в глибинних засновках яких зберігається нерозгаданість. На наш погляд, цінність права виявляється як його комплексна багатоскладова якість, в якій містяться різнопорядкові та різнорівневі ціннісні визначеності.

Зважаючи на кризу класичних концепцій права та недостатність поширеної методології, перспективними стають розробки проблем цінності права в не класичних концептуальних підходах.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Горобець К.В. Аксиосфера права: філософський и юридический дискурс: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 218 с.
3. Черних Є. М. Цінність об'єктивного і суб'єктивного права. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 29. Київ: Ін-т держави і права ім. Корещького НАН України, 2005. С. 89-95.
4. Шинкарук В. І. Цінність. *Філософський енциклопедичний словник*: Київ: Абрис, 2002. 742 с.
5. Кант И. Метафизика нравов: в 2 частях / Пер. с нем., Вступ. ст. М.М.

Филиппова. Москва: Мир книги, Литература, 2007. 400 с.

6. Неновски Н. Право и ценности: Москва: Прогрес, 1987. 247 с.

7. Циппеліус Р. Філософія права. Пер. з нім. Є. М. Причепій [та ін.]; ред. пер. М. Причепій. Київ. Тандем, 2000. 300 с.

8. Дискусия Г. Кельзена и О. Эрлиха. *Основоположение социологии права* / Пер. с нем. М.В. Антонова; Под ред. В.Г. Графского, Ю.И. Гревцова. Санкт-Петербург: ООО «Университетский издательский консорциум», 2011. 704 с.

9. Поліщук П. В. Поняття правових цінностей та методологічні підходи до розуміння їх сутності. *Філософія та методологічні проблеми права*. 2013. № 1-2. С. 75-81.

10. Стовба О. Що таке темпоральна онтологія права? Відповідь критикам. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1-2. С. 224-235.

11. Рабінович П. М. Потребовий підхід про сутність права і держави: Наукові праці Одеської національної академії. 2009. С. 43-52 URL: <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua>.

12. Бережнов А.Г. Правосознание и содержание права: детерминирующие факторы и самостоятельное значение. *Проблемы теории государства и права*. Учебное пособие. Москва: «ПРОСПЕКТ», 1999. С.310-315.

13. Ильин И.А. О правосознании. *Теория права и государства*. Москва: Изд-во «Зерцало», 2003. С. 310-400 с.

Y. M. Chernykh, V. D. Dresviyannikova

SPECIFIC PROBLEMS OF ACCIOLOGY OF LAW

The article raises questions concerning axiology, which is one of the sections of the philosophical doctrine, the main subject of which is value in all its aspects and angles. Together with ontology, epistemology and philosophical anthropology, it forms the core of philosophical knowledge in general. Its specific branch is the legal axiology. It is determined that in recent years in the national science there is a considerable interest in the study of the essence of the concept of law in the value methodological perspective. It is noted that this is a positive phenomenon, given the need to move away from the monistic methodology of Soviet jurisprudence.

Key words: axiology, law consciousness, methodology of law.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2018 р.

УДК 346.12

В. І. Вишковська, А. А. Попов

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ПРО ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті зроблено аналіз історії тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з точки зору впливу на розвиток економіки України. Звернута увага на те, що диференціація митних ставок із застосуванням преференційного та пільгового режимів є незамінним інструментом регулювання двосторонніх економічних відносин.

Висунута пропозиція про необхідність обмеження експорту сировинної продукції з України з метою забезпечення її переробки в товари з високим рівнем доданої вартості в межах національної економіки.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності,